

відність виробництва вимогам екологічності, безпечності, а також зміцнення взаємозв'язків зовні і в середині підприємства.

Список літератури: 1. ДСТУ ISO 9000–2001, Системи управління якістю, Основні положення та словник, Київ, Держстандарт України, 2001. 2. *Латидус В.А.* Статистические методы, всеобщее управление, качество, сертификация и кое–что еще. Н. Новгород: СМЦ «Приоритет», 1999. – 33 с. 3. *Гличев А.В.* Основы управления качеством продукции. / РИА «Стандарты и качество», 2001. – 424 с. 4. *Векслер Э.М., Зенюк А.Ю., Маловик К.Н.* Сравнительный анализ принципов системного подхода к управлению качеством. Сборник научных трудов СНИЯЭиП, вып.7, 2002. – С.136 – 142. 5. *Джуран Дж.* У истоков статистического контроля качества//Надежность и контроль качества. – 1998. – № 7. – С. 50–54. 6. *Бабанский А.В.* Системы непрерывного улучшения продуктов и процессов. – Минск: ИП «Экоперспектива», 1999. – 237 с.

Надійшла до редакції 17.02.2013

УДК 338.46

Управління якістю підприємства: розвиток та проблеми впровадження / Чекмасова І. А., Шатіло Д. М. // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства – Харків: НТУ «ХПІ». – 2013. – № 7(981). – С. 164–170. – Бібліогр.: 6 назв.

В статті розкривається сутність поняття управління якістю. Крім того, освітлені основні проблеми, з якими стикаються підприємства в процесі розробки, впровадження і підтвердження відповідності систем управління якістю відносно національних або міжнародних стандартів і пропонуються можливі варіанти рішення вказаних проблем.

Ключевые слова: якість, система управління якістю, методи управління якістю.

The article reveals the essence of the concept of quality management. In addition, highlights the key challenges faced by enterprises in the development, implementation and verification of conformity of quality management systems in relation to national and international standards and offers possible solutions to these problems.

Keywords: quality, systems of quality management, quality management.

УДК 658:339.564

О. А. ШЕСТАКОВА, аспірант, ХНЕУ, Харків

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Запропоновано підхід до оцінювання експортного потенціалу підприємства, що базується на формуванні системи показників масштабності та якості розвитку та їх агрегуванні в інтегральний показник рівня розвитку експортного потенціалу підприємства.

Ключові слова: експортний потенціал підприємства, комплексна діагностика, інтегральний показник рівня розвитку.

Вступ. В усіх сучасних концепціях управління міжнародним бізнесом базисом розробки і прийняття рішень є діагностика стану експортного потенціалу підприємства. Важливість правильного і обґрунтованого діагностичного висновку щодо можливостей оперування підприємства на

© О. А. Шестакова, 2013

світових ринках і потенціалу його конкурентоспроможності не викликає сумнівів та усвідомлюється усіма науковцями і практиками. Проте питання теоретико-методичного забезпечення діагностики експортного потенціалу підприємства в сучасній економічній науці залишається актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням формування теоретико-методичного базису діагностики експортного потенціалу підприємства присвячено праці таких вітчизняних і зарубіжних вчених як Ансофф І., Воронкова А. Є., Дружиніна В. В., Карлоф Б., Кузьмін О. Є., Мазаракі А. А., Мельник Т. М., Піддубна Л. І., Пономаренко В. С., Циганкова Т., Фатхутдінов Р. Аналіз наукових праць дозволяє виділити три основні підходи до оцінювання експортного потенціалу підприємства – ресурсний (витратний) [1], результативний (доходний або продуктовий) [2], порівняльний [3].

Загальною рисою пропонованих підходів є статичний характер оцінювання та акцент на використання кількісних методів і прийомів аналізу, що дають змогу виявити масштабність змін та вплив окремих складових на загальний рівень експортного потенціалу підприємства. Але поза полем зору аналітиків залишається якісний аспект розвитку експортного потенціалу підприємства, що має відбивати зміни в його структурі, рівнях технологізації, якості експортованої продукції та ін.

Метою статті є розробка методу оцінювання експортного потенціалу підприємства на засадах комплексного аналізу, формування та агрегування кількісних і якісних показників його розвитку.

Виклад основного матеріалу досліджень. В основу підходу до оцінювання експортного потенціалу підприємства покладена концепція його розвитку як єдиної форми виживання підприємства у міжнародному конкурентному середовищі. Розвиток передбачає формування та використання ресурсних джерел, які в сучасній літературі здебільшого визначаються з позицій теорії активів підприємств. Поняття «експортний потенціал підприємства» у цьому контексті можна визначити як інтегровану сукупність активів, залучених у сферу експортної діяльності підприємства, що забезпечують реалізацію його мети та способу функціонування на зовнішньому ринку. Комплексною оцінкою рівня розвитку експортного потенціалу підприємства є інтегральний показник, який визначається за моделлю, яка наведена на рис. 1.

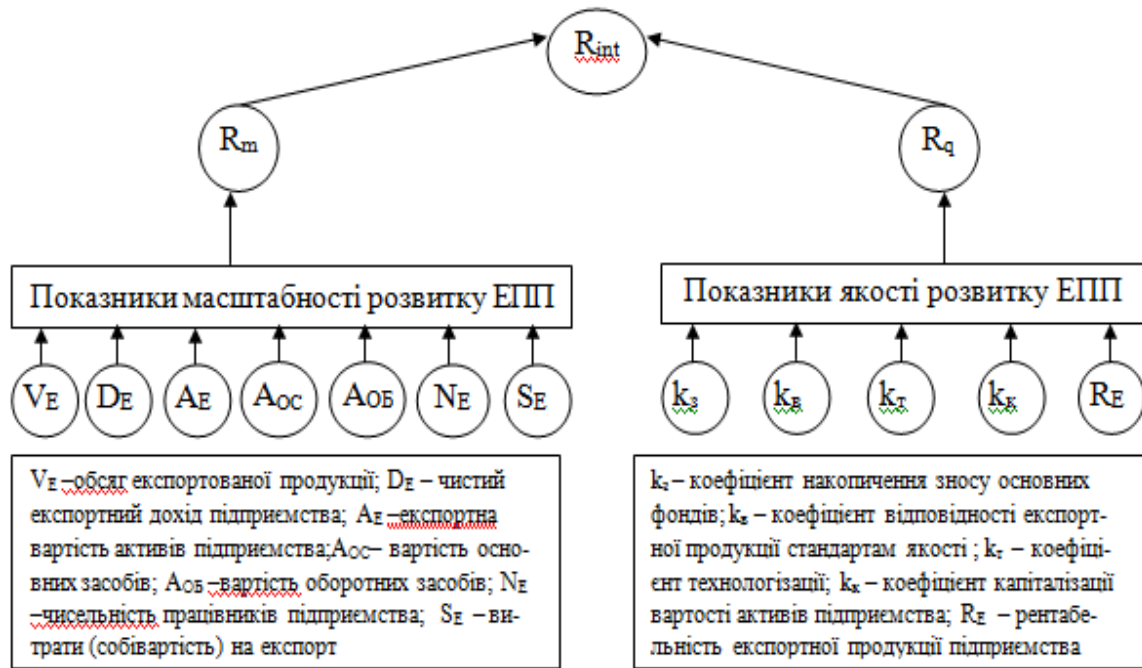

Рис. 1. – Граф-модель визначення інтегрального показника розвитку експортного потенціалу підприємства (ЕПП)

У наведеній на рис. 1 граф-моделі загальна вершина (R_{int}) відповідає комплексній оцінці рівня розвитку експортного потенціалу підприємства, а проміжні вершини є агрегованими показниками масштабності (R_m) і якості (R_q) розвитку, отриманими в результаті згортання локальних показників.

Структурно логічна схема визначення інтегрального показника рівня розвитку експортного потенціалу підприємства наведена на рис. 2.

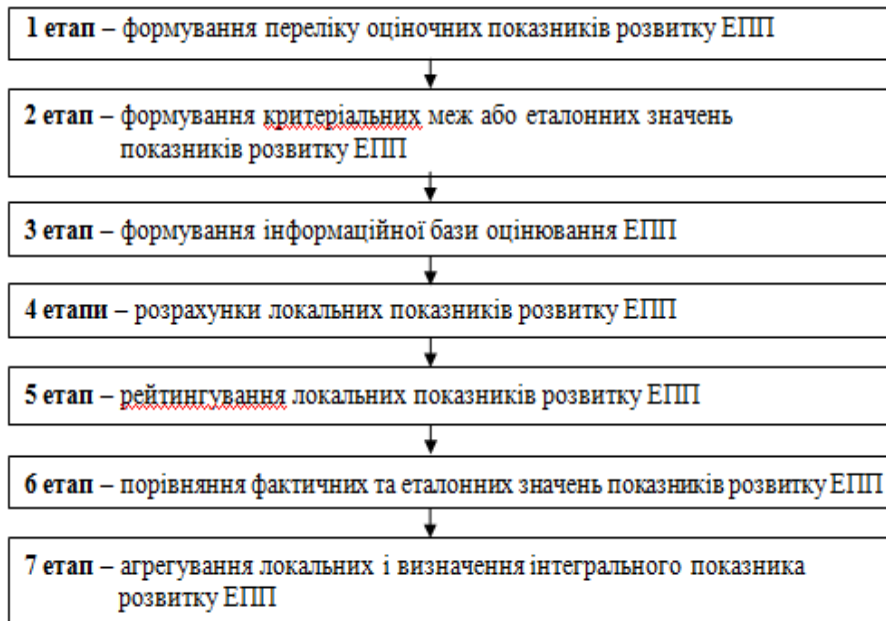

Рис. 2. – Структурно логічна схема визначення інтегрального показника рівня розвитку експортного потенціалу підприємства (ЕПП)

Аргументуємо особливості та основні завдання кожного етапу оцінювання рівня розвитку експортного потенціалу підприємства.

1) Якість діагностичного процесу визначається, передусім, набором оціночних показників рівня розвитку експортного потенціалу підприємства. Найбільш інформативно-значущі для оцінки масштабів якості розвитку експортного потенціалу підприємства показники наведені на рис. 1. Їх характеристика та алгоритми розрахунку детально висвітлені в сучасній економічній літературі і, зокрема, у [4, 5].

2) Визначення критеріальних меж або еталонного рейтингу змін показників масштабності розвитку експортного потенціалу підприємства здійснюється адаптуванням золотого правила економіки, що відображає ланцюжок взаємозв'язків темпів змін основних показників експортної діяльності підприємства і відбиває такі умови [6, с. 94-95]:

$$T_{\pi} > T_{oe} > T_{oa} > T_a > T_{oz} > T_z > T_{\chi}, \quad (1)$$

де T_{π} – темпи змін прибутку від експорту;

T_{oe} – темпи змін обсягів експорту;

T_{oa} – темпи змін оборотних активів;

T_a – темпи змін вартості активів;

T_{oz} – темпи змін вартості основних засобів;

T_z – темпи змін витрат (собівартості) на експорт;

T_{χ} – темпи змін чисельності працівників підприємства.

Більш складним є визначення ланцюжку взаємозв'язків темпів змін показників-індикаторів, які характеризують якісний бік розвитку експортного потенціалу підприємства. Вивчення і аналіз спеціалізованої літератури з цієї проблематики дозволяють запропонувати таку модель взаємозв'язків:

$$T_{pe} > T_{bc} > T_{kba} > T_{tep} > T_{zof} >, \quad (2)$$

де T_{pe} – темпи змін рентабельності експорту;

T_{bc} – темпи змін коефіцієнта відповідності експортної продукції стандартам якості;

T_{kba} – темпи змін коефіцієнта капіталізації вартості активів;

T_{tep} – темпи змін коефіцієнта технологізації експортного потенціалу підприємства;

T_{zof} – темпи змін коефіцієнта накопиченої амортизації.

Згідно з формулою 2, випереджувальним є зростання показника рентабельності експортованої продукції, що у відносній формі відбиває позитивну динаміку перевищення результатів над витратами в експортній діяльності підприємства, зростання відповідності експортної продукції стандартам якості та прогресивні зміни в рівнях капіталізації вартості активів, технологічній складності експорту та амортизаційній політиці підприємства.

3) Інформаційна база діагностики експортного потенціалу підприємства формується за визначеним переліком показників стосовно складу активів, витрат і результатів, що містяться у фінансовій звітності підприємства, а також матеріалів управлінського обліку із виконання експортних контрактів.

4) На етапі розрахунку показників, що характеризують ланцюжок взаємозв'язків параметрів розвитку експортного потенціалу підприємства, здійснюється визначення темпів змін за обраними показниками.

5) На даному етапі здійснюється рейтингування фактичних змін показників розвитку експортного потенціалу підприємства на підставі виділення трьох класів, що відповідають високому, середньому та низькому рівням розвитку експортного потенціалу підприємства. Здійснення дій на цьому етапі передбачає формування і використання ідентифікаційної карти оцінювання як методичного інструментарію рейтингової оцінки темпів змін показників розвитку експортного потенціалу підприємства (табл. 1).

Таблиця 1. Ідентифікаційна карта рейтингового оцінювання показників розвитку експортного потенціалу підприємства (ЕПП)

№	Показники	1 клас	2 клас	3 клас
1	2	3	4	5
I. Масштабність розвитку ЕПП				
1.1	Темпи зростання прибутку від експорту, %	25	20-25	<20
1.2	Темпи зростання обсягів експорту, %	20	15-20	< 15
1.3	Темпи зростання оборотних активів, %	15	10-15	< 10
1.4	Темпи зростання вартості активів, %	10	8-10	<8
1.5	Темпи зростання вартості основних засобів, %	8	6-8	< 6
1.6	Темпи зростання витрат на експорт, %	5	5-6	>6
1.7	Темпи зростання чисельності працівників підприємства	4-5	5-6	>6

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5
II. Якість розвитку ЕПП				
2.1	Темпи зростання рентабельності експорту, %	30	25-30	<20
2.2	Темпи зростання бездефектності експортного виробництва, %	25	20-25	< 20
2.3	Темпи зростання капіталізації активів, %	20	15-20	<15
2.4	Темпи зростання рівня технологізації ЕПП, %	> 15	10-15	<10
2.5	Темпи зростання коефіцієнта накопиченої амортизації, %	> 15	10-15	<10

б) Визначення координат об'єктів оцінювання як відстаней (відхилень) між еталонними та фактичними значеннями показників розвитку експортного потенціалу підприємства здійснюється на основі розрахунків коефіцієнтів рангової кореляції Спірмена та збігів Фехнера [7, с. 94-95]

7) Визначення рівнів масштабності (R_m) та якості (R_q) розвитку експортного потенціалу здійснюється інтегруванням коефіцієнтів рангової кореляції Спірмена (k_s) та збігів Фехнера (k_f) за формулою [4, с. 179]:

$$R_m(R_q) = \frac{(1 + k_s) \cdot (1 + k_f)}{2_j}, \quad (3)$$

де j – кількість інтегрованих індикаторів ($j=2$).

Результати розрахунків показників масштабності та якості розвитку експортного потенціалу, що змінюються в діапазоні $[0; 1]$, для машинобудівних підприємств Харківської області наведено у табл. 2.

Таблиця 2. Показники масштабності (R_m) та якості (R_q) розвитку експортного потенціалу машинобудівних підприємств Харківської області

№ п/п	Підприємства	Показники розвитку експортного потенціалу підприємства							
		R_m				R_q			
		2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
1	ДНВП «Об'єднання «Комунар»	0,42	0,48	0,62	0,64	0,50	0,08	0,08	0,50
2	ПАТ «Турбоатом»	0,21	0,31	0,28	0,49	0,50	0,08	0,50	0,50
3	ЗАТ «Південкабель»	0,31	0,18	0,19	0,23	0,50	0,50	0,08	0,50
4	ДП «ЗАВОД «ФЕД»	0,38	0,16	0,49	0,31	0,50	0,08	0,50	0,08
5	ПАТ «ХАРП»	0,24	0,21	0,39	0,37	0,50	0,08	0,50	0,08
6	ДП «Завод «Електроважмаш»	0,54	0,31	0,18	0,61	0,08	0,08	0,08	0,50

Інтегральний показник розвитку експортного потенціалу підприємства визначається методом середньої арифметичної зваженої рівнів масштабності та якості розвитку за наступною формулою :

$$R_{\text{інт}} = \frac{R_m \cdot g + R_q \cdot h}{100\%}, \quad (4)$$

де $R_{\text{інт}}$ – інтегральний показник рівня розвитку, що вимірюється в діапазоні $[0; 1]$;

g, h – відповідно, вагомості рівнів масштабності та якості розвитку експортного потенціалу підприємства ($g + h = 100\%$).

Вагомості рівнів масштабності та якості розвитку експортного потенціалу підприємства (формула 4) визначаються експертними методами на основі ситуаційно-ресурсного підходу: якщо, наприклад, масштаби експортного виробництва досягають граничного значення у плані виробничо-технологічних потужностей підприємства, то пріоритетного значення набуває якісний аспект рівня розвитку, і, навпаки, якщо за параметром «якість-ціна» попит на експортну продукцію підприємства перевищує пропозицію, то пріоритетним є масштабність розвитку експортного потенціалу підприємства.

Інтегральні показники рівнів розвитку експортних потенціалів машинобудівних підприємств Харківської області наведені у табл. 3

Таблиця 3. Інтегральні показники рівнів розвитку експортних потенціалів машинобудівних підприємств Харківської області (2008-2011 рр.)

№ п\п	Підприємства	Роки	Показники розвитку ЕПП				
			R_m	g	R_q	h	$R_{\text{інт}}$
1	2	3	4	5	6	7	8
1	ДНВП «Об'єднання «Комунар»	2008	0,42	55	0,50	45	0,46
		2009	0,48	40	0,08	60	0,25
		2010	0,62	45	0,08	55	0,32
		2011	0,64	60	0,50	40	0,58
2	ПАТ «Турбоатом»	2008	0,21	30	0,50	70	0,41
		2009	0,31	35	0,08	65	0,16
		2010	0,28	45	0,50	55	0,40
		2011	0,49	40	0,50	60	0,50
3	ЗАТ «Південкабель»	2008	0,31	65	0,50	35	0,38
		2009	0,18	40	0,50	60	0,37
		2010	0,19	45	0,08	55	0,13
		2011	0,23	40	0,50	60	0,39
4	ДП «ЗАВОД «ФЕД»	2008	0,38	25	0,50	75	0,42
		2009	0,16	30	0,08	70	0,11

Продовження таблиці 3

1	2	3	4	5	6	7	8
		2010	0,49	45	0,50	55	0,50
		2011	0,31	50	0,08	50	0,20
5	ПАТ «ХАРП»	2008	0,24	20	0,50	80	0,45
		2009	0,21	25	0,08	75	0,11
		2010	0,39	35	0,50	65	0,46
		2011	0,37	30	0,08	70	0,17
6	ДП «Завод «Електроважмаш»	2008	0,54	25	0,08	75	0,20
		2009	0,31	35	0,08	65	0,16
		2010	0,18	30	0,08	70	0,11
		2011	0,61	35	0,50	65	0,54

Використання інтегральних показників дає можливість відобразити траєкторії змін розвитку експортних потенціалів машинобудівних підприємств Харківської області (рис. 3).

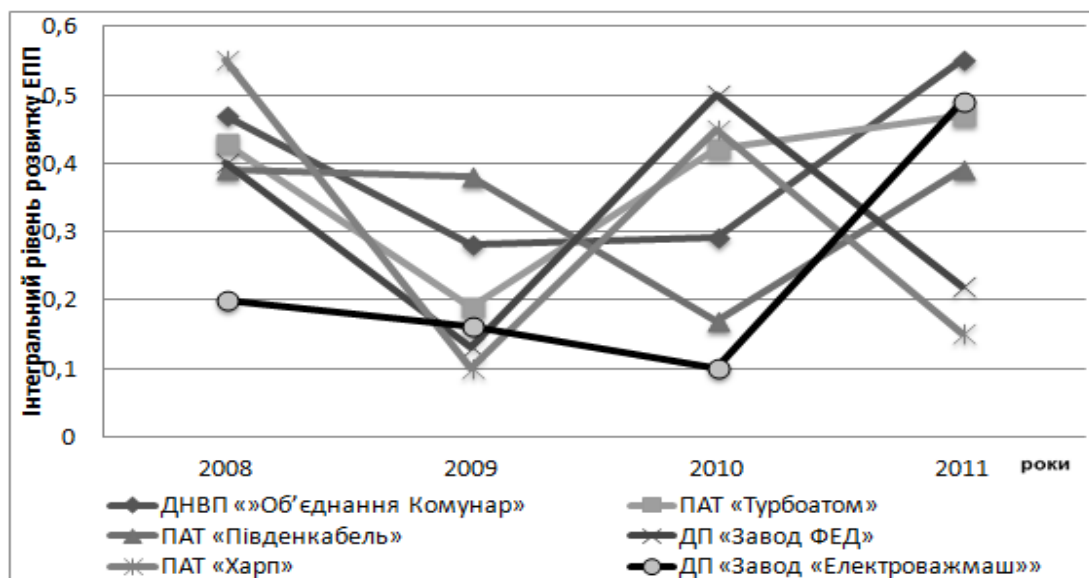

Рис. 3. – Траєкторія розвитку експортних потенціалів машинобудівних підприємств Харківської області у 2008-2011 рр.

Рис. 3 ілюструє ситуацію, коли у 2009 р. під впливом світової фінансово-економічної кризи та погіршення кон'юнктури світових товарних ринків у більшості аналізованих підприємств рівень розвитку їх експортного потенціалу істотно знизився. Так ДНВП «Об'єднання «Комунар» – у 1,8 рази, на ПАТ «Турбоатом» – у 2,3 рази, на ДП «Завод «ФЕД» – у 3,8 рази, на ПАТ «ХАРП» – у 4,0 рази. Винятком є ПАТ «Південкабель» і ДП «Електроважмаш», на яких темп зниження розвитку експортних потенціалів є незначним, що пояснюється відносно високим рівнем диверсифікації експорту цих підприємств.

Пропонований методичний підхід забезпечує більш об'єктивну оцінку рівня розвитку експортного потенціалу підприємства на основі комплексного врахування кількісних та якісних складових розвитку та використання даних на підставі офіційної статистичної звітності й управлінського обліку на підприємствах. Перспективним напрямком його практичного застосування є корегування еталонних значень показників оцінювання з урахуванням галузевих особливостей підприємств і зовнішніх ринків.

Список літератури: 1. *Michaelly M.* Exports and growth: an empirical investigation / M. Michaelly // *Journal of Development Economics.* – 2003. – № 4 – р. 49-53, 2. *Волкодавова Е.В.* Экспортный потенциал промышленных предприятий: теория, методология, практика: монография / Е.В. Волкодавова. – Самара: Изд-во Самарский гос. экон. ун-т, 2007. – 159с., 3. *Управління експортним потенціалом України: монографія / А.А. Мазаракі, В.В. Юхименко, О.П. Гребельник та ін. За заг. ред. А.А. Мазаракі.* – К.: Київ. нац. торг.-екон. Ун-т, 2007. – 210с., 4. *Кузьмін О.Є.* Конкурентоспроможність підприємства: планування та діагностика: монографія / О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник, О.П. Романенко. За заг. ред. д.е.н., проф. Кузьміна О.Є. – Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2011. – 198 с. 5. *Гавва В.Н.* Оценка потенциала предприятия и отрасли. – Харьков: Нац. аэрокосм. ун-т «Харьк. авиац. ин-т», 2004. – 287с., 6. *Костирко Л.А.* Діагностика потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства: монографія / Л.А. Костирко. – Х.: Фактор, 2008. – 336с., 7. *Лапіншко М.Л.* Основи фінансово-статистичного аналізу економічних процесів / М.Л. Лапіншко. – Львів: Світ, 1995. – 328с.

Надійшла до редакції 15.01.2013

УДК 658:339.564

Методичні аспекти оцінювання експортного потенціалу підприємства / Шестакова О. А. // Вісник НТУ «ХП». Серія: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства – Харків: НТУ «ХП». – 2013. – № 7(981). – С. 170–178. – Бібліогр.: 7 назв.

Предложен подход к оцениванию экспортного потенциала предприятия, базирующийся на формировании системы показателей масштабности и качества развития и агрегирования этих показателей в интегральный показатель уровня развития экспортного потенциала предприятия.

Ключевые слова: экспортный потенциал предприятия, комплексная диагностика, интегральный показатель уровня развития.

The article proposes an approach to evaluation of enterprise export potential which is based on generalizing local indices into overall index of enterprise export potential development level.

Keywords: enterprise export potential, complex diagnostics, integrated indicator of the level of development.